

Den nordiske fortryller og den nordiske fortryllelse - Niels Matthias Petersen til minde

Gregersen, Frans

Published in:

Filologen N.M. Petersen - grundlægger og fornyer

Publication date:

2014

Document version

Også kaldet Forlagets PDF

Citation for published version (APA):

Gregersen, F. (2014). Den nordiske fortryller og den nordiske fortryllelse - Niels Matthias Petersen til minde. I F. Gregersen, A. M. Hansen, & V. Bank Jensen (red.), *Filologen N.M. Petersen - grundlægger og fornyer* (1 udg., s. 7-38). [1] København: Selskab for Nordisk Filologi.

Filologen N.M. Petersen – grundlægger og fornyer

Redigeret af
Frans Gregersen, Anne Mette Hansen
og Viggo Bank Jensen

Selskab for Nordisk Filologi
København 2014

Filologen N.M. Petersen

– **grundlægger og fornyer**

© 2014 by Selskab for Nordisk Filologi, Copenhagen

Grafisk tilrettelæggelse: Torben Christiansen

Fotos: Suzanne Reitz, Nordisk Forskningsinstitut, Københavns Universitet

Tryk og omslag: Grafisk, Det Humanistiske Fakultet, Københavns Universitet

Printed in Denmark 2014

ISBN 978-87-89641-15-7

Udgivet med støtte fra Svend Grundtvigs og Axel Olriks legat.

Kopiering fra denne bog kan kun finde sted på institutioner der har indgået aftale med Copy-Dan, og kun inden for de i aftalen nævnte rammer.

Redigeret af Frans Gregersen, Anne Mette Hansen og Viggo Bank Jensen.

Alle bidrag i bogen er fagfællebedømt.

((Note om evt. ill. på omslaget))

Mindesten i Sanderum over N.M. Petersen, 1875.

Bautasten med vers tillagt Carl Ploug. Indskriften lyder:

NIELS MATTHIAS

PETERSEN

F 24 OKT 1791 + 11 MAI 1862

DANMARKS SAGA SKRIV HAM IND
MELLEM DEM SOM BEDST DIG TIENDE
THI MED CHRISTIERNES FRIE SIND
SAXES SNILLE HAN FORENTE
HAN HAR SYSLET DIG TIL GAVN
HAN HAR VIRKET DIG TIL ÆRE
DERFOR SKAL DU OG HANS NAVN
GENNEM FLÆRNE TIDER BÆRE

Indhold

Forord: Se N.M. Petersen!	5
FRANS GREGERSEN Den nordiske fortryller og den nordiske fortryllelse – Niels Matthias Petersen til minde	7
JENS BJERRING-HANSEN N.M. Petersen og den empiriske litteraturforskning	39
ANNETTE LASSEN N.M. Petersens sagaoversættelser	57
BRITTA OLRİK FREDERIKSEN N.M. Petersen som udgiver	81
BENT JØRGENSEN Navneforskeren N.M. Petersen	109
SIMON SKOVGAARD BOECK N.M. Petersens orddannelseslære – skolebog og program	119
VIGGO BANK JENSEN N.M. Petersen og Alessandro Manzoni. En komparativ analyse af sprogteori og sprogpolitik	139
Carl Ploug: Niels Mathias Petersen	177
Bidragydere til bogen	179
INDHOLD	3

Forord:

Se N.M. Petersen!

Den 31. maj 2012 blev der i et auditorium på Københavns Universitet, Amager, talt over Niels Matthias Petersen (1791-1862), den første professor i de nordiske sprog ved Københavns Universitet (og den første overhovedet i dette videnskabsområde). Det skete ved et symposium arrangeret af Viggo Bank Jensen, Frans Gregersen og Anne Mette Hansen med den først nævnte som initiativtager. Symposiet blev støttet af de institutter hvor Niels Matthias Petersens mange efterfølgere udfolder deres virksomhed til daglig, Nordisk Forskningsinstitut og Institut for Nordiske Studier og Sprogvidenskab, og foregik i Selskab for Nordisk Filologis regi. Anledningen var at det var 150 år siden denne hædersmand døde, men i virkeligheden var der snarere tale om et samlet forsøg på at trække N.M. Petersen frem fra det glemslens mørke han helt uberegtiget er kommet ud i.

Som det fremgår af denne bogs indhold, skrev N.M. Petersen mange af de første håndbøger som faget i længere eller kortere tid derefter byggede på, han tænkte store grundlæggende tanker under stadig inspiration fra skolekammeraten Rasmus Rask, som ingen har glemt, og han påtog sig det for ham yderst anstrengende arbejde at bygge et universitetsfag op, komplet med undervisning (forelæsninger), eksaminer og forskningsindsats. Det var ikke noget der kom let og slet ikke til den sky N.M. Petersen, men så meget desto mere skylder vi, hans efterkommere i ordets egentligste betydning, ham.

Bogen bygger på de indlæg som blev holdt ved symposiet. De indkomne artikler har derefter gennemgået den nu obligatoriske proces hvorefter alle bidrag er blevet fagfællebedømt af to fagfæller, hvoraf én var foreslået af forfatteren, én ukendt for samme (dvs. valgt af redaktionen). Vi vil gerne her takke Jens Kristian Andersen, Hans Basbøll, Flemming Conrad, Per Dahl, Asgerd Gudiksen, Odd Einar Haugen, Lars Heltøft, Henrik Galberg Jacobsen, Johnny Kondrup, John Pedersen, Bo Ralph, Berit Sandnes, Erik Skyum-Nielsen, Peter Springborg og Lars Wollin for deres funktion som fagfæller. Uden jeres storslåede og

uegennyttige indsats var bogen ikke blevet nær så god som den forhåbentlig er nu. Det siger sig selv at vi hermed frikender jer for enhver skyld i de fejl og mangler der stadig er. De er alene forfatternes og redaktionens ansvar.

Vi vil samtidig benytte lejligheden til at takke Torben Christiansen for et dedikeret arbejde med at tilrettelægge bogen. Den fremtræder nu sådan som vi ganske vist ikke selv vidste at vi gerne ville have den, men sådan som Torben viste os den skulle se ud. Endelig bringer vi en særlig tak til Svend Grundtvigs og Axel Orlriks legat. Svend Grundtvig var en af de elever der var tættest på vores hovedperson; der er derfor en vis logik i at netop hans navn, og hans elev Orlriks, bliver knyttet til bogen. Redaktionen er også taknemlig for at Gillian Fellows-Jensen har stillet sin ekspertise til rådighed og oversat og redigeret de engelske abstracts.

Bogen indeholder i alt syv bidrag som ser på Niels Matthias Petersen fra forskellige ståsteder og perspektiver. De udgør på denne måde en tilnærmelse til en hovedperson som i hele sit liv nægtede at indtage pladsen forrest og midt på scenen. I denne bog indhenter historien den glemte helt: Lige på denne plads kunne han ikke undslå sig for at blive hovedperson. Og hermed indbydes læseren til at se N.M. Petersen, hvad enten det – som for de fleste – bliver for første gang, eller man allerede før havde stiftet bekendtskab med ham. Han er ikke nem at sammenfatte. Vi skulle bruge en hel bog på det!

København, december 2013

Frans Gregersen, Anne Mette Hansen, Viggo Bank Jensen

Den nordiske fortryller og den nordiske fortryllelse – Niels Matthias Petersen til minde

FRANS GREGERSEN

This paper is both an introduction to the life and letters of N.M. Petersen, and thus an introduction to the book as a whole, and an analysis of his work on the history of the Danish language, notably his pioneering language history 1829-30. The two volume history of the Danish language is arguably the first of a series of related efforts in all the new European nation states to create a past from which the present could be viewed as either decay – or possible progress. Petersen's historical work has had profound influence on the subsequent development of the study of language history in Denmark both through its periodization and in its focus on what is peculiar to Danish within the family of Nordic languages. In the final section of the paper I address the complicated question of N.M. Petersen's broader influence and the limitations of his outlook on life and how this affected his research.

1. N.M. Petersen – den ukendte grundlægger af faget dansk

Den 11. maj 2012 var det 150 år siden Niels Matthias Petersen, den første professor i de nordiske sprog og dermed grundlæggeren af faget, døde. Da Viggo Bank Jensen, som er den eneste af forfatterne til denne bog som allerede før symposiet var i gang med et forskningsprojekt om Petersen, foreslog at vi skulle markere N.M. Petersens 150-års dødsdag, var det ikke et indlysende projekt. N.M. Petersen (1791-1862) står ganske vist ubestridt som fagets første professionelle på Københavns Universitet, men han er så glemt nu at han ikke engang har fået opkaldt et auditorium, end mindre en gade eller plads efter sig i det land som skylder ham så meget.

Googler man Rasmus Rask, finder man blandt uhyre meget andet en skole i Odense, et tidsskrift og en forelæsningsrække, men N.M. Petersen er komplet overset. Det ville han selv ikke have været spor ked af; han

hadede at blive set. I en moden alder blev han den første professor i de nordiske sprog og måtte derfor påtage sig den tunge pligt at afholde forelæsninger i et helt nyt fag. Som forelæser skulle man op på talerstolen og ses. Det kunne han ikke lide, og han gjorde sig derfor de utroligste anstrengelser for at overleve det, bl.a. skrev han næsten alle sine forelæsninger helt ud før han holdt dem ved at læse dem op (Bondesen 1891: 30). På den måde kunne han forsvinde ned i teksten lige foran øjnene på de tilstedeværende tilhørere.

For en mand af betydning – Petersen blev efterhånden etatsråd – var det ganske almindeligt at man(d) blev foreviget på den ene eller den anden måde. Der findes fx to portrætter af Rasmus Rask og utallige af mindre ånder fra denne periode. Men N.M. Petersen ville ikke afbildes (Bondesen 1891: 82), og vi har derfor ikke noget maleri, fotografi, ja, ikke engang en tegning at sætte på forsiden af denne bog. Paul V. Rubow gengiver uden kildeangivelse legenden som følger:

Man har ikke noget billede af N.M. Petersen. Paa Forespørgsel eller Anmodning skal han have svaret, at han ikke ønskede at se sit Billede "udstillet i Marskandiserbutikker". Man ved kun om ham, at han havde dybblaa, meget smukke Øjne og en blød Stemme. (Rubow 1956: 86)

Som vi skal se om lidt, er det ikke ganske sandt at dette udtømmer hvad vi ved om vor hovedpersons udvortes, men det er ikke det væsentlige. Citatet fanger nemlig den særlige sammensætning af det dybt beskedne og det absolut selvbevidste som er så karakteristisk for N.M. Petersen.

Jens Bjerring-Hansen har i sit bidrag til denne bog med rette fæstet sig ved titlen på Petersens litteraturhistorie: *Bidrag til den danske Litteraturs Historie*, og man kunne have tilføjet N.M. Petersens biografi over skolekammeraten Rasmus Rask som er betitlet *Bidrag til Forfatterens Levnet*. 'Bidrag' antyder en viden om at det der nu følger, ikke er det definitive ord i denne sag. Det ligger indlejret i forfatterens dybe overbevisning om at alt er historisk relativt. Men samtidig giver den beskedne betitling eller genrebetegnelse – som Bjerring-Hansen også bemærker – forfatteren en frihed til at bevæge sig rundt i stoffet og forholde sig til alle niveauer i det, ja til selve skriveprocessen!

I virkeligheden havde N.M. Petersen også al mulig grund til at være yderst selvbevidst. Han skrev allerede som ung seminarielærer den første orddannelseslære på dansk (se Simon Skovgaard Boecks artikel), han skrev den første europæiske sproghistorie over beslægtede sprog da han i 1829 udgav første bind af sin sproghistorie, hvorom mere i denne artikel nedenfor. Og han afsluttede sin jætteindsats for at skaffe faget en solid basis med at skrive den første egentlige litteraturhistorie på dansk (se Jens Bjerring-Hansens artikel og Conrad 1996 og 2006). Undervejs havde han formuleret grundlæggende ideer om hvordan man kan bedrive navneforskning (se Bent Jørgensen artikel), udgivet gammeldanske tekster (se Britta Olrik Frederiksens artikel), udkastet store programmer for hvordan man skulle reformere undervisningen i de lærde skoler på basis af oldnordisk og græsk (i stedet for latin) (se Diderichsens grundige redegørelse i hans posthume bog fra 1968a og Viggo Bank Jensens diskussion i et komparativt dansk-italiensk perspektiv) og sidst men ikke mindst, oversat de islandske sagaer til et dansk der er blevet så klassisk at det for danskere er blevet identisk med sagasproget (se Annette Lassens artikel). At Petersen var sig bevidst hvad han havde ydet og samtidig var klar over hvor beskedent hans bidrag var målt med historiens alen, bør ikke forføre os andre til at miskende det. Tværtimod er det først nu man kan se N.M. Petersen som det han var: den store foregangsmand i anden generation, den der udmøntede Rasmus Rasks generelle program for en nordisk videnskab i professionel universitær praksis med alt hvad det betød i forhold til det samlede undervisningsvæsen.

2. N.M. Petersens biografi

Da Samfundet til den danske Litteraturs Fremme i 1870 påbegyndte udgaven af N.M. Petersens samlede skrifter skete det på grundlag af en betænkning udarbejdet af Svend Grundtvig, K.J. Lyngby og J.J.A. Worsaae. De opregnede de i alt 16 enheder de mente kunne komme på tale i form af større eller mindre skrifter og afsluttede med at udtale ønsket om "at det måtte blive muligt at ledsage dette udvalg af N.M. Petersens mindre skrifter med en levnedsskildring af denne ved åndens og hjærtets egenskaber lige udmærkede personlighed." (Grundtvig 1870: VIII). Ønsket blev ikke opfyldt, og det er grunden til at denne fremstilling i alt væsentligt må støtte sig på præsten og skolemanden N.W.T. Bondesens

Små Mindeblade om N.M. Petersen udgivet i anledning af Petersens hundredårsdag i 1891.

Niels Matthias Petersen var længe selv i tvivl om sin korrekte fødselsdato, men Bondesen citerer fra en lap papir i Petersens efterladenskaber at "jeg er født Natten mellem den 24. og 25. Oktober 1791" (Bondesen 1891: 7). Som halvandet år gammel blev han bortadopteret af sine fattige forældre, landsbyskrædderen i Sanderum Matthias Petersen og hans kone, Ane Kirstine Danielsdatter, til faderens søster Margrethe Pedersdatter og hendes mand Jakob Jörgensen. Han genså sjældent sine biologiske forældre og sine søskende, meningen var at han skulle knytte sig til de nye forældre. Senere i livet kommenterede N.M. Petersen imidlertid sin fysiske og psykiske lighed med forældrene hvilket giver os et indblik i hvordan han så sig selv:

Hvor lidet man dog har af sig selv. [...] De bløde moltoner, man tillægger mig, såvelsom mine øjne, som jeg tidt har måttet høre om, har jeg fra min moder. Fra min fader har jeg en sygelighed, gud være lovet! kun en legemlig. Han gik i mange år for sin død og så ud som et lig. Sjelden så jeg ham, da jeg jo som barn kom aldeles bort fra mine forældre, men endnu står hans ligblege indtærede åsyn for mig. (Bondesen 1891: 8)

Jakob Jörgensen var en selfmade brygger i Odense og var med Bondesens ord "en meget velhavende, ja endog for sin stand rig mand; imidlertid mistede han [ved Statsbankerotten i 1813, red.], som så mange andre, ved pengeforordningen en stor del af sin surt erhvervede ejendom; han havde tusender liggende i sedler, som ikke vare udsatte, og hans sind forvandt aldrig dette tab." (Bondesen 1891: 8). Petersen kommenterer selv de nye forældre således:

[...] de levede i et særdeles lykkeligt ægteskab og vare begge de inderligst kærlige, retsindige væsener, han især mild, from og god, hun heftigere og stærkere. Min opdragelse i dette hus skylder jeg derfor alt, ikke blot livets ydre goder men alt det, som et godt eksempel kan meddele, og den retsindigste færd indprente. (Bondesen 1891: 8)

I dette hus voksede den lille dreng op helt alene og

Både i skolen og senere som student skyede han selskab med undtagelse af de få venners, som han havde sluttet sig til.

Det var vanskeligt at få ham til at lære at kende bogstaver; det lykkedes kun ved at opfordre ham til at lære sine to yndlinge, to kattekillinger, dem, idet man da gjorde ham opmærksom på, at for at kunne det måtte han selv lære dem først [...] (Bondesen 1891: 9)

I Odense latinskole knyttede han sig lidenskabeligt til den gruppe som Rasmus Rask var ildsjælen og hovedmanden i. Den indeholdt foruden Rask, som var fire år ældre men alligevel klassekammerat, bl.a. J.G. Clod (1788-1850) og Augustus Krejdal (1790-1829), begge senere adjunkter på lærde skoler. Det karakteristiske for gruppen var deres helt usædvanlige selvstændighed kombineret med at de var elitestuderende i skolen. De fik en fremragende uddannelse (Diderichsen 1960), givet af et udsøgt lærerkorps som kun var samlet i Odense i netop denne periode fordi Odense latinskole sammen med en enkelt anden skole var udset til at være pilotprojekt for en ny og ganske meget dyrere ordning af de lærde skolers undervisning (Paludan 1885: 78-79).

Uddannelse var bestemt ikke spildt på netop denne gruppe, men samtidig var hele uddannelsens retning en stadig appel til selvtænkning. Gruppen kvitterede med at frembringe ikke blot en genial sprogforsker i Rasmus Rask og en fremragende sprog- og litteraturhistoriker i N.M. Petersen men også en efter alt at dømme helt original matematiker-filosof i Augustus Krejdal (biograferet i *Dansk Biografisk Leksikon*). I den posthume udgave af Krejdals *Pananalysis* (Petersen 1833) skrev Petersen Krejdals biografi. Da var han for længst også blevet hans svoger.

N.M. Petersen traf sin tilkommende Sophie Magdalene Lund (1792-1862) i Krejdals hus og har givet en rørende fremstilling af deres kærlighedshistorie i papirer som er trykt i Bondesens mindeblade. Sophie Magdalene Lund var datter af sognepræst Thorkild Lund og hans hustru Helene Dorothea Lund som på sin side var datter af den norske selv lærte ordbogsmand, titulær professor i fransk ved Københavns Universitet Hans von Aphelen (1719-1779).¹ Hun har således været bekendt med

1. Petersen har skrevet om von Aphelen i sin litteraturhistorie (1. udgave Bind 5b: 29-30) og har i en fodnote nævnt sin svigermor (note 2).

livet som støtte for en forskende mand (Bondesen 1891: 16). I øvrigt var Helene Dorothea Lund første gang gift Krejdal og således moder til Augustus Krejdal. N.M. Petersen og Sophie Magdalene Lund blev gift 1816. De fik ikke nogen børn.

N.M. Petersen afsluttede skolen i 1808 og begyndte at studere teologi men færdiggjorde trods en livslang interesse for de hellige skrifter (Bondesen 1891: 11) aldrig studiet. Han blev ved Rasmus Nyerups mellemkomst først huslærer på Fyn og derefter fra 1815 til 1826 lærer på Brahetrolleborg seminarium. Seminariet var blevet grundlagt af den i landboreformerne stærkt aktive greve Johan Ludvig Reventlow, som dog var død allerede i 1801. Mens Petersen var seminarielærer, skrev han dels sin orddannelseslære, dels to indlæg i den heftige retskrivningsstrid som Rasmus Rask havde påbegyndt med sin retskrivningslære. Petersen sluttede i alt væsentligt op om sin skolekammerat imod deres gamle lærer S.N.J. Bloch, og der er ikke nogen mangel på skarphed i indlæggen. Alle tre små bøger udkom i 1826, umiddelbart før seminariet, som andre af samme slags, måtte lukke.

Petersen tog så til København og blev 1829 ansat som underbibliotekar på Universitetsbiblioteket (hvor Rask havde afløst Nyerup som chef) for blot året efter at blive registrator på Gehejmearkivet (det nuværende Rigsarkiv) under den lærde islænding Finn Magnussen som da var helt nyudnævnt. Fra disse første år i nærheden af biblioteker, arkiver og, sidst men ikke mindst, Rasmus Rask stammer sproghistorien, hvorom mere nedenfor.

I de produktive år fra ankomsten til København og til 1845 skrev N.M. Petersen dels de to artikler om stednavne (1833) som Bent Jørgensen behandler i sin artikel, dels oversatte han Olaf den Helliges saga (1831) og påbegyndte den kæmpemæssige oversættelsesindsats som gav os sagaerne med en række oplysende udenværker i form af firebindsværket *Historiske Fortællinger om Islændernes Færd hjemme og ude* (1839-44; se Annette Lassen artikel), men der blev også tid til at skrive levnedsbetretninger over Hans Egede (1839) og Luther (1840). Hovedværket (ifølge *Dansk Biografisk Leksikon*) er dog *Danmarks Historie i Hedenold* (tre bind 1834-37) hvor N.M. Petersen rekonstruerer Danmarks tidligste historie. Endelig påbegyndtes allerede 1840 i samarbejde med Chr. Molbech den udgave af gammeldanske diplomer som Britta Olrik Frederiksen omtaler i sin artikel.

Om Petersens indsats på Gehejmearkivet har A.D. Jørgensen skrevet:

Vel skal det med taknemlighed mindes, hvad han i de følgende år var for universitetet og litteraturen; men ingen vil dog kunne være i tvivl om, i hvor høj grad denne åndfulde mand med sit blide, fordringsløse væsen, sin kærlighed til den fædrelandske videnskab og sin utrættelige flid vilde have egnet sig til efter statsforandringen 1848 at åbne arkivets skatte for granskningen og samle de yngre kræfter om sig til fælles arbejde. (Jørgensen 1884: 97)

3. Den første professor i de nordiske sprog 1845

Det skulle ikke være. Niels Matthias Petersen blev den 28.3.1845 udnævnt til at være første indehaver af den ved det såkaldte Normalreglement af 1844 oprettede ordinære lærestol i de nordiske sprog (Slottved 1978: 167). Flemming Conrad har i sin disputats *Smagen og det nationale* gennemgået oprettelsen af lærestolen og selve udnævnelsen i detaljer samt givet en indtrængende analyse af Petersens litteraturhistorie (Conrad 1996: 264-314; om selve udnævnelsen se særlig note 35, s. 412). Conrads imponerende bog er det selvfølgeligste udgangspunkt for enhver beskæftigelse med det nye professorat idet alt til sagen henhørende er både samlet og gennemarbejdet her.

Conrad lægger vægt på at oprettelsen af professoratet dels har videnskabelige, dels alment-ideologiske begrundelser. Blandt de videnskabelige tør man uden videre regne Rasmus Rasks indsats og den genklang denne havde vakt uden for landets grænser, men også behovet for at få en lærestol som kunne danne rammen om en udforskning af dansk i den nordiske sammenhæng har utvivlsomt spillet en rolle. De alment-ideologiske bevæggrunde ligger, som Conrad påpeger, i den opblomstring af en diskussion om det nationale som skyldes udviklingen i Sønderjylland i disse år. Det kommer vi tilbage til.

Hvad var det der gjorde Niels Matthias Petersen til den eneste der kunne være tale om til at bestride dette job (der var faktisk andre ansøgere)? Man kan naturligvis mene at når Normalreglementet netop indeholdt en lærestol i de nordiske sprog, skyldtes det at man havde manden, men det er ikke sådan der argumenteres for stillingsoprettelsen; det er ikke et

personligt professorat.² Derimod var der ingen tvivl i direktionen for universitetet om at det måtte blive registrator Petersen der skulle have jobbet. Petersen selv, derimod, han var bestemt i tvivl: "Vist er det, at syg var han, da der handlede om hans ansættelse; han led af nervøse rystelser og stundom lettere krampetrækninger samt søvnløshed og følte sig meget ulykkelig." (Bondesen 1891: 31). Dette uddybes med Petersens egne ord:

[...] jeg blev på alle mulige måder dreven dertil. Lægen erklærede, at man ikke skulde bryde sig om min fortvivlelse; alt det nervøse tøj vilde falde bort, når jeg først var det [dvs. var blevet udnævnt til professor]. Fra Engelstoft og Rosenvinge kom den bestemte erklæring, at, når jeg ikke vilde modtage det ledige professorat, vilde det ikke blive besat. Underligt at jeg ikke blev gal. (Bondesen 1891: 29)

Petersen må mene at det var underligt at han ikke blev ved med at være gal. Han sammenligner selv sin tilstand i disse måneder, og en tilsvarende der kom tilbage i slutningen af hans liv, med Rasks da dennes forfølgelsesvanvid slog ud i lys lue (Petersen 1908: 189).

N.M. Petersen ville ikke ses, men han ville alligevel gerne bidrage til genoplivelsen af det gamle nordiske så det kunne komme til ære og værdighed med hvad kun han kunne; når nu ikke det kunne være anderledes, påtog han sig byrden som et kors for livet.

N.M. Petersen var som vi har set, vel forberedt. Han havde skrevet om mange af de sider af faget der måtte skulle bearbejdes. Han havde allerede produceret en nordisk sproghistorie, en orddannelseslære og et par småskrifter om dansk retskrivning som led i Rasmus Rasks felttog for en ny ortografi. Endvidere havde han offentliggjort et programskrift, det første af en række om den nordiske oldtids betydning for nutiden, under titlen 'Sprogkundskab i Norden. Bemærkninger til nøjere overvejelse' (Petersen 1840-41; se Diderichsen 1968a: 138-144 for en analyse). Men derudover var der jo Rasmus Rasks indsats at bygge videre på (se Petersen 1834: 100 ff., levnedbeskrivelsen, for en analyse). Rask havde selv først skrevet sin vejledning til islandsk som den første lærebog i

2. Se dog Conrad 1996: 273, hvor det nævnes at Laurits Engelstoft allerede i 1842 nævner at der er en kvalificeret ansøger hvilket får en samtidig (Sibbern?) til at skrive i marginen "Menes Archivarius Petersen?"

sproget (1811) og dernæst udgivet en revideret udgave af Björn Haldorsens ordbog (1814) samt placeret det gamle nordiske sprog i dets europæiske sammenhæng i prisskriftet. I løbet af Rasks ophold i Stockholm producerede han endvidere kritiske udgaver af de to eddaer og en læsebog samt en væsentlig forøget udgave af vejledningen til oldislandsk, som skulle forblive lærebogen i mange år (Gregersen 2013a). Der var med andre ord tilvejebragt de væsentligste hjælpemidler for sprogstudiet, om end hjælpemidler ikke er det samme som undervisning, stoffet skulle jo formidles, jf. ovenfor om de trælsomme forelæsninger. Men der manglede en tilsvarende litteraturhistorie.

N.M. Petersen påtog sig derfor arbejdet med litteraturhistorien, nødt men dog gerne på grund af sin store pligtfølelse over for embedet – det var simpelthen det (eneste) der manglede!³

Petersens liv som professor var tornestrøet og tyngende, men vi skal dog ikke glemme at han fik ansat en docent i islandsk (Konrad Gislason, senere Petersens efterfølger som professor), hvilket i sig selv banede vejen for at to af hans elever, K.J. Lyngby og Svend Grundtvig senere blev ansat ved Københavns Universitet som lærere og senere professorer. Også den første svenske professor i nordiske sprog, Carl Säve, uddannede N.M. Petersen. Med Säve havde han senere en udførlig brevveksling som Carl S. Petersen har udgivet (Petersen 1908).

Umiddelbart før N.M. Petersen døde, fejrede hans studerende under ledelse af Carl Ploug ham ved en storstilet fest i Studenterforeningen. Det var det nærmeste man kom på en officiel anerkendelse af hans store betydning. Efter hans død udgav Samfundet til den danske Litteraturs Fremme ved Jørgen Bloch hans samlede skrifter i fire bind, dvs. det meste af hvad der var udkommet som artikler; bøgerne blev ikke optaget i udgaven bortset fra den første lille bog om retskrivning.

3. Det skal dog ikke glemmes at sproghistorien indeholder temmelig fyldige oversigter over litteraturen i de forskellige perioder og således kan ses som forarbejde eller delvis overlappende med litteraturhistorien. Flemming Conrad har peget på at de historiske oversigter i litteraturhistorien, som Rubow mente Petersen havde fra samtidens franske skole, mere nærliggende er importeret helt eller delvis fra sproghistorien (Conrad 1996: 307).

4. N.M. Petersens sproghistorie

I det følgende skal vi se nærmere på to aspekter af sproghistorien, nemlig genren og periodiseringen, for at give en karakteristik af hvilken type sproghistoriker vi har med at gøre.

Lars-Erik Johansson har i to artikler fra de seneste år (Johansson 2010a og 2010b) beskæftiget sig med hvordan N.M. Petersens måde at strukturere sproghistorien på blev genrebestemmende for hvad en sproghistorie i det hele taget er. Genren er i sig selv en nøjere bestemmelse af hvad man skal forstå ved sproget X over tid. Er det talesproget (og hvordan vil man i givet fald rekonstruere dette på basis af ene skriftlige kilder?) eller skriftsproget? Er det sproget struktureret som bestående af lydlære, morfologi og syntaks, dvs. udtryksstørrelser sådan som disse discipliner sædvanligt opfattes, eller er semantikken inkluderet, og hvordan beskriver man i givet fald semantiske forandringer? Hvordan afgrænses historiens data? Er det de sprog der tales, de sprog der skrives på inden for det der til enhver given tid hørte under kongeriget, eller hvordan afgrænses materialet? Hører tysk hjemme i en dansk sproghistorie? Og hvad med norsk? Inkluderer sproghistorien tekstprøver, og hvordan skal disse tilrettelægges (faksimile, bogstavret, eller en kombination heraf)? På alle disse områder har N.M. Petersen fundet svar som på afgørende vis har præget hvad der kom efter.

Petersens sproghistorie er en besvarelse af et prisspørgsmål som Rask utvivlsomt har æren af at have udformet (hvormed han forsøgte at gentage en succes; hans egen afhandling om kilden til det ældste nordiske sprog er en besvarelse af et prisspørgsmål fra Videnskabernes Selskab (Gregersen 2013a)). Det er nu karakteristisk for Rask at prisopgaven er helt eksplicit mht. hvilket sprog det drejer sig om: "Hvorledes har af det fælles Modersprog, det Islandske, Skriftsproget uddannet sig i de tre nordiske Riger, og i Særdeleshed i Danmark?" (Petersen 1829: 6).

Formuleringen er påfaldende af to grunde. For det første fordi det ekspliciteres at der er tale om skriftsproget, men for det andet fordi der anvendes en betegnelse, det fælles modersprog, om 'det Islandske'. Det er interessant fordi det viser hvordan det Raskiske program lægges til grund. Rask skriver i fortalen til den svenske udgave af Vejledning:

På grund af allt detta, tycks det så afgjort, som någon sak i Historien kan vara det, att det nu varande Isländska språket tillförne var utbredt

öfver hela Norden; och det skulle, efter att hafva anført så många tydliga bevis, vara lika öfverflödigt som ledsamt, att uppräknat alla de motsägelser, som blifvit gjorda emot denna klara sanning, och alla de stridskrifter, som deraf blifvit föranledde. Vi kunna, utan det, likväl med tillförsigt glädja oss, att i den Isländska litteraturen äga så mångfaldiga förträffliga kvarlevor af våra fäders språk, bragder och kultur, som ingen annan nation i det vestra, medlersta eller östra Europa kan uppvisa make till. (Rask 1818: xx-xxi)

Argumentationen henvender sig i lige grad til videnskaben som til den lærde almenhed. Påvisningen af at islandsk, det islandsk som endda taltes uforfalsket i samtiden, er det fælles modersprog for hele Norden, gør det indlysende vigtigt at Norden lærer sig selv at kende ved at dyrke de ukendte skatte som kan udkonkurrere alle andre nationers – altså også den latinsk-græske kanon som hidtil har været europæisk fælles gods. Det der aftegnes, er en særvej for Norden tilbage til en fælles fortid – og det på et tidspunkt hvor Danmark og Sverige just havde været på hver sin side i de store napoleoniske, dvs. paneuropæiske, krige. Denne særvej er ganske vist parallel med den tyske frigørelse fra det fælleseuropæiske, som var i fuld gang i disse år med udspring i Fichtes taler til den tyske nation og Herders tanker om en særlig historisk sammenknytning af sprog, kultur og litteratur, men det er udtrykkeligt en anden. Rask gør i snart sagt ethvert skrift opmærksom på at de nordiske sprog ikke, som Grimm ville have det, er en slags germansk, men en dermed ligestillet afdeling af den store klasse han kalder den gotiske (som altså inkluderer både de tyske sprog og de nordiske dvs. er identisk med det vi nu kalder netop germansk).

Petersens opgave var således bundet og bundet til et bestemt sprogsyn som dels fastlagde et trods alt temmelig uudforsket sprog, nemlig oldislandsk, som modersprog, dvs. det ubestridte udgangspunkt for enhver historisk beskrivelse af udviklingen, dels gjorde forholdet til tysk til et ømt punkt. Det var ikke noget problem for N.M. Petersen, dybt præget som han i forvejen var af Rasmus Rasks sprogopfattelse og den periodisering af sproghistorien som Rask opridser i sin retskrivningslære (Conrad & Gregersen 1984). Petersen nævner selv at Rask hjalp ham i begyndelsen (til trods for eller netop fordi det var ham der havde formuleret det prisspørgsmål som Petersen besvarede) ved at gennemgå be-

gyndelsen af Skånske lov med ham ord for ord (Bondesen 1891: 17), men tilføjer så skyndsomst:

Under udarbejdelsen hverken søgte eller fik jeg, – måske af for stor samvittighedsfuldhed, – nogen oplysning hverken af ham eller nogen, hvilket også kan ses af, at jeg ellers vilde have undgået adskillige fejl. Arbejdet er udelukkende i ét og alt mit eget. Efter at håndskriftet var indleveret, meddelte han mig som en af bedømmerne nogle bemærkninger til det. (Bondesen 1891: 17)

Det der for N.M. Petersen er afgørende for sproghistorien, for skrivningen af enhver sproghistorie, er at finde de grundlæggende årsager til sprogforandringer. Derfor indleder han værket med et programskrift om årsagerne til sprogs forandringer. Af mærkværdige grunde er denne programmatisk del aldrig rigtig blevet behandlet på linje med fx Bredsdorffs tilsvarende programskrift fra blot få år tidligere som Henning Andersen har behandlet i Andersen 1980 og 1982. Det skyldes måske at Petersen kan karakteriseres som historisk sociolingvist i modsætning til Bredsdorff som prioriterer psykolingvistiske betragtningsmåder.⁴ Det betyder imidlertid ikke at Petersen er materialist. Petersen er den bedste repræsentant for den historiske idealisme i dansk sprogvidenskab (Gregersen 2013b).

N.M. Petersen er nemlig i bund og grund historiker og anser historien for at være en højere videnskab end den 'rene' sprogforskning. Det betyder at alle sproglige fænomener ses som altid allerede indlejret i en proces i tid. De er altid et led i en udvikling og altid på vej et sted hen. De mange processer sammenfattes i begrebet perioden. Samtidig får historien betydning og bliver værdiladet; der er gode og mindre gode perioder i sprogets historie. I overensstemmelse med Rasks program, som N.M. Petersen i løbet af sin lange karriere i den grad gjorde til sit eget at det blev en ledestjerne for hans indsats, er den periode hvor dansk blandes med middelnedertysk, dvs. perioden mellem affattelsen af landskabslovene og reformationens (læs: Christiern Pedersens) skabelse af en fast skriftsprogsnorm (NB med tysk inspiration), et særligt

4. Petersen tegner dermed den linje som Lis Jacobsen og navnlig Peter Skautrup fortsætter i dansk sproghistorisk forskning. Denne linje står i modsætning til den rent sproglige som dyrkes af Brøndum-Nielsen i forlængelse af Lyngby.

problem. Petersen kalder den for en gæringsperiode og placerer den centralt i sin model for dansk. Rask havde i sine arbejder fået inspiration fra S(øren N.J.) Blochs arbejder om græsk (Diderichsen 1958: 282), hvor han forklarer græskens enhed ud fra en sammensmeltning af de mange dialekter, og der er ingen grund til at frakende Petersen samme inspiration. Faktisk sad de to skolekammerater i samme klasseværelse hos Bloch.

Forklaringen af de for dansk særegne træk har nærmest fået status af problemdefinerende i dansk sproghistorisk tradition. Således skriver evangelisten Matthias:

Tidsrummet fra **1400** til **1530**, i hvilket Aar Protestanterne paa Herredagen i Kjöbenhavn indgave deres Trosbekjendelse, eller fra Kalmarunionen til Reformationen, kan i flere Henseender kaldes det revolutionære, hvilket Tillægsord Nyerup fortrinlig anvender paa dets sidste Halvdel. Det viser sig som saadant ikke alene i politisk Henseende, men ogsaa i Forandringen af Folkets aandelige Tilstand og derfor tillige i Sproget. [...] Det Hovedtræk, som i det hele Tidsrum, men især under de første Unionskonger, gaar igjennem Danmarks Historie, nemlig Mangel af Selvstændighed og egen Kraft, ytrer sig ogsaa paafaldende i den yderst vaklende Sprogform. (Petersen 1829: 176-177)

Idealismen viser sig her ved at der er en parallelisme mellem historiens indre gang ('mangel af selvstændighed og egen kraft') og sprogets form som er 'yderst vaklende'. Efter en kort beskrivelse af hvorledes de tre nordiske sprog måtte nærme sig hinanden som følge af unionen kommer Petersen så ind på den tyske indflydelse:

Derimod formede det danske Sprog sig stedse mere og mere efter de germaniske Sprogarter, uden af de tvende nordiske Söstersprog at modtage de gamle Former, som i dem endnu vare bevarede. Dette Fænomen lader sig historisk forklare deraf, at Danmark i politisk Henseende vedblev at have Overvægten i Norden, medens det paa samme Tid i mange Henseender gav sig blot for Tysklands Indflydelse; men det følger ogsaa ligefrem af alle Sprogs gradvise Forandring: da Dansken nemlig allerede var paa Vejen til at forkaste næsten alle de gamle Endelser, saa vilde det have været en Tilbagevending, ligesom mod Naturens Orden, hvis den igjen havde begyndt at optage Nabosprogenes kunstigere System, der

desuden ligeledes var begyndt at falde fra hinanden. (Petersen 1829: 177-178)

Der er flere ting at kommentere: For det første er der en naturlig udvikling som Rask fastslog som en slags grundlov i sit prisskrift:

Det Sprog der har den kunstigste Grammatik er det mest ublandede, det oprindeligste, ældste og Kilden nærmeste; ti de grammatikalske Bøjninger og Endelser afslides immer ved ny Sprogs Opkomst, og kræve en saare lang Tid og liden Samkvem med andre Folkeslægter til at udvikle og ordne sig paa ny. Saaledes er Dansk simplere end Islandsk, Engelsk simplere end Angelsaksisk; saaledes forholder sig og Nygræsk til den gamle Græsk, Italiensk til Latin, Tysk til Møsogotisk, og saaledes i alle Tilfælde som vi kjende. (Rask 1932: 50)

Udviklingen er således unidirektional, retningsbestemt, nemlig fra mange bøjningsendelser (kasus, tempora, personendelser) til få, dvs. fra kunstighed til simpelhed. Men samtidig er der en socio-historisk lovmæssighed på spil hos Petersen: Dansk vedblev at være det førende sprog i Norden fordi dansk kongemagt vedblev at være den førende i unionstiden. Derfor optog dansk ikke de gamle nordiske ord fra norsk og svensk, men i stedet nye fra tysk. Og det sidste forklares så ikke bare politisk eller socio-historisk men også med den typisk idealistiske reference til folkets åndelige tilstand.

Forklaringen uddybes i den centrale passage hvor Petersen sammenkæder infortissvækkelsen og klusilsvækkelsen og forklarer begge:

Ved at betragte foregaaende Fremstilling af Bogstavovergangene,⁵ vil man finde, at det danske Selvlydssystem er blevet, om jeg saa kan kalde det, mattere, end Stamsprogets, især formedelst den hyppige Overgang til det klangløse *e*; men fornemmelig har Medlydssystemet erholdt en paafaldende Blødhed. I Nabsprogene søger man forgæves Grunden til denne Forandring. [Herefter gennemgås dels de nordiske nabsprog i forhold til islandsk, dels plattysk, hvorefter der konkluderes:] Da vi alt-saa ikke kunne søge Aarsagen til den store Forandring, Medlydene i

5. Termen 'Bogstavovergang' er Rasks og svarer til hvad man senere, med et betragteligt tab af bevidsthed om materialets natur (se Gregersen 1987) kaldte lydlove.

gammel Dansk have lidt, udenfor Danmark, saa maa den ligge i selve Sprogets bestandig større og stærkere Overgang til Blødhed, og hertil kan der igjen næppe angives nogen anden Grund end Folkets, især Almuens, undertrykte og forkuede Forfatning, hvilken tildels allerede forhen er skildret. Denne Bekjendelse er i Sandhed tung for enhver, hvis Sjæl med Henrykkelse dvæler ved Fædrenes Minder, men den er sand; forgæves staaer Hyklerin frem for Tronen, for at prise Folkets bestandige Djærvhed; hans egen Tale, hele Folkets Tungemaal vidner imod ham. (Petersen 1829: 226-227)

Den sidste sætnings patos er det der gør at Petersen er anderledes at læse end Rask. Samtidig rummer den en slags nøgle til hvorfor N.M. Petersen var så omstridt som ideolog i sin samtid. Han var ingen hykler men en sandhedssiger, og han så samtiden i lyset af netop denne fortid.

5. Skandinavismen⁶

N.M. Petersen var som person inkarnationen af sit fædrelands skæbne. Han blev anset for at være en samtidsrevser – og ikke uden grund. Men hans deprimerede syn på den politiske udvikling, navnlig hans frygt for at den danske nation skulle gå under, var bygget på hans studier af fortiden. De førte på den anden side til det kæmpemæssige fornyelses- og vækkelsesprogram som hans værker samlet set udgør. Et væsentligt konstruktivt moment i dette var hans skandinavisme. Da den kaster et lys over hans ideologiske ramme for sprog- og litteraturstudierne, skal jeg afslutte denne behandling med at trække dette moment op, idet jeg med Carl S. Petersen bemærker at hans indsats ikke er blevet anbragt i denne sammenhæng (før altså Carl S. Petersen netop gjorde det, og meget af det følgende trækker da også på hans udgave af brevvexlingen mellem N.M. Petersen og hans svenske elev Carl Säve, Petersen 1908).

Samtiden var nærmest uforstående over for Petersens pessimisme på nationens vegne; den forstod ikke at han i og med sin fulde personlighed

⁶ Rasmus Glenthøj har i sin monumentale afhandling om dansk og norsk identitet før og efter 1814, Glenthøj 2012, behandlet de vigtigste problemer på dette komplicerede felt med uforlignelig dybde og indsigt. Desværre har jeg først stiftet bekendtskab med afhandlingen så sent i forhold til min skriveproces at jeg må nøjes med her at give denne generelle henvisning – og så i øvrigt håbe at jeg kan vende tilbage til feltet en anden gang.

gennemlevede fædrelandets fortid, nutid og fremtid som om den var hans egen. Her er litteraturhistorikeren Kr. Arentzens anekdote:

Ikke længe før hans Død mødte jeg ham paa Nørrebro mellem Søerne. Han lænede sig til Jernrækværket og sagde bevæget: "Jeg kan ikke holde det ud længere!" Hans ideale drømmende Natur har vist ikke lidt faa bittre Skuffelser. Der er neppe ret Mange, som have elsket Danmark og det gamle Norden høiere end han og sørget dybere ved vore Ulykker. (Arentzen 1886: 124)

Vi får et klart indblik i hvad det var Petersen ikke kunne holde ud, ved at tænke på hvilken tid han levede i, især i hans sidste dage. Tiden op til og lige efter 1864 var i ordets egentligste betydning nervepirrende, en tid hvor også mange andre end Petersen var i tvivl om hvorvidt Danmark som selvstændig stat overhovedet ville overleve. Bondesen skriver:

N.M. Petersen gav sig i regelen ikke af med dagens politik; han levede og åndede i oldtiden og middelalderen. Da forholdet til "Schleswig-Holstein" efterhånden blev mere spændt, beskæftigede det ham meget og voldte ham megen bekymring. (Bondesen 1891: 44)

N.M. Petersen havde i sin sproghistorie været med til at gennemføre det felttog som Rask havde indledt, og hvor den store ideologiske og sprogvidenskabelige modstander var Jacob Grimm. Rask hævdede energisk at de nordiske sprog udgjorde en særlig familie som var en søster til de germanske sprog og ikke en underafdeling af dem. I dette felttog bliver det naturligvis særlig betydningsfuldt at se eller skabe skel mellem det germanske og det nordiske. Det sker over en bred front i de sprogvidenskabelige værker som bl.a. peger på tabet af kasus og svækkelserne som helt afgørende forskellige fra de tyske sprog. Hvis ikke Rask og Petersen havde skabt dette afgrundsdybe skel, havde hele fortællingen om de skæbneår hvor dansk blev påvirket afgørende af middelnedertysk, set helt anderledes ud. Der havde så ikke været nogen fare på færde, blot to beslægtede sprog som påvirker hinanden. Men Petersen hævdede lige så energisk at det netop var da man importerede læssevis af middelnedertyske ord i senmiddelalderen at det danske sprog og den danske nation kom i ubalance. Nu så han med stigende bekymring historien gentage sig, og han udtænkte så et alternativ som han forsøgte at rejse en stem-

ning for. I et brev til den norske jernværksejer og stortingsmand Jacob Aall den ældre som tak for dennes erindringer skriver Petersen om forholdet mellem de nordiske sprog og tysk:

Endnu en såre vigtig omstændighed er den, at det sprog, der hidtil har haft en overvejende indflydelse på det Nordiske, det Tyske, endnu bestandig udøver denne; den har i mange henseender været fordærlig, fordi den har nedbrudt det ejendommelig Nordiske og trængt dets elementer tilbage, fordi udviklingen af de Nordiske sprog derved er bleven mekanisk (en blind overflytning) ikke organisk. Herfor må altså sættes en grænse; dette vil følge af sig selv, når folkene vågne til bevidsthed om deres eget. (N.M. Petersen til Aall, 15. april 1844, i Bondesen 1891: 53)

Diagnosen er altså klar: Dansk (her alle de nordiske sprog) er under belejring af tysk. Det indebærer en afvikling af noget originalt, nemlig det særegent danske (nordiske). Det skyldes at der er en afgørende forskel mellem de to sprog og kulturer så påvirkningen bliver mekanisk, dvs. rent ydre. Det sidste kunne også formuleres som hele udgangspunktet for gennemregningen: Det er givet at der er en folkeånd som sætter skel mellem det særegent nordiske og det særegent tyske, det er derfor det nordiske ikke egentlig kan indoptage det tyske, selv når det optager det. Det vil dog – og her viser idealismen sig – alt sammen blive klaret 'når folkene vågner til bevidsthed'. Men da de åbenbart ikke gør dette af sig selv, må de hjælpes af de få der kan se hvor det bærer hen:

Mine tanker have hidtil næsten stedse dvælet i fortiden. Vor Slesvigske strid og stiftelsen af et Skandinavisk selskab henvendte dem på nutiden; jeg begyndte at se mig om i denne, men min betragtning avlede ikke fred og et lyst håb men bekymring og kummer. Som et enkelt led af det hele følte jeg det heles lidelse men tillige min afmagt til at kunne afhjælpe noget af denne. Jeg tav og led og græmmede mig. Endelig fattede jeg atter mod, og, skönt jeg rykkede mine forhåbninger ud i en fjern fremtid, så indså jeg dog, at det var muligt, noget deraf kunne gå i opfyldelse, og at selv den ringeste begyndelse til at skride frem imod et mål ikke burde forsømmes, hvis målet ellers var godt. Således opstod tanken om den mulige udvikling af et almindeligt Nordisk skriftsprog. Tillad mig i korthed at fremstille, hvad jeg dermed mener.

Det er åbenbart, at de tre Nordiske literaturer ikke kunne bestå hver for sig; navnlig er den Danske sin undergang nær, den norske endnu i sin barndom; de må forenes til én. Det vigtigste middel dertil er sprogenes forening, [...] (Bondesen 1891: 49-50)

Overvejelserne derefter er en logisk følge af Petersens sprogtænkning. Det er ikke talesprogenes forening der er tale om, den er underlagt naturen, nej, det er udelukkende skriftsprogene der skrives om, og de er 'et værk af den menneskelige tænkning'. Derefter kommer vi til det socio-historiske argument at man kun kan regne med at der opstår et fælles skriftsprog hvis der også (eller først?) politisk bliver tale om en sammenlutning (jf. Kalmarunionen). Petersen overvejer dog mulige alternativer og finder frem til at forfatterne kunne gå forrest. Den tvetydighed der er i Petersens ide om folket, kommer her frem (se Conrad 1996: 277 ff.) idet han umiddelbart efter at have overladt sagen til den skrivende elite springer til et andet folkebegreb som er det brede, det folk der skal vækkes til selvbevidsthed. Der er her den affinitet til Grundtvigs tankegang som gjorde at de to tilsammen fik afgørende indflydelse på hvordan nationalstatens dannelsesvirksomhed skulle organiseres. Grundtvigs virksomhed skabte den folkelige grobund for den såsæd som N.M. Petersen på sin side leverede i form af historiske fortællinger og akademisk approberet lærestof. Grundtvigs indsats forskaffede Petersen et publikum.

Petersens indsigt kan da opsummeres som den at på basis af Rasks forarbejder og ideologiske indsats at henvise til at de islandske sagaer var en lige så god litteratur som den klassiske, og at den ovenikøbet udgjorde et fælles skatkammer for de nordiske lande og folk. Da folkene ikke syntes at bemærke dette, måtte der dyrkning til. Den består i at sproget oldnordisk skal indføres i de højere skoler som basis for al undervisning i stedet for latin – igen en fælles sag med grundtvigianerne. Hvis så bevidstheden om det fælles sprog, kultiveret i det på oldnordisk basis omformede uddannelsesvæsen, medvirkede til en bevidsthed om en fælles nordisk fortid, kunne der skabes en kulturel basis for at ønske og dernæst realisere en fælles fremtid i form af et fælles skriftsprog. I og med at det var fælles, ville det, både i kraft af de mange flere skribenter og i kraft af den folkelige opbakning, være stærkt nok til at modstå presset fra det sig stadig mere effektivt samlende Tyskland. Det ville alt

sammen skabe en ny dynamik frem mod en fælles nordisk kulturenhed. I denne optik er Petersens indsats ikke blot en anstrengelse for at skabe basis for at et professorat og en profession kan udfolde sig, men et heroisk forsøg på at skabe den øjensynlig eneste mulighed for at Danmark som åndeligt fællesskab kan overleve.

6. Det skandinavistiske drømmesyn

Som vi så ovenfor, var N.M. Petersen i sine sidste år overbevist om at Danmark var ved at gå til grunde, at danskernes historie var afslutningen nær. Han oplevede ganske vist ikke selv 1864, men han gennemlevede hele den nervøse periode op til krigen. Hans Vammen har i sin uhyre interessante analyse af denne periodes politiske og kulturelle udvikling peget på at perioden er præget af et tomrum, deraf titlen på hans bog: *Den tomme stat* (2011). Tomrummet opstod fordi der på den ene side i kraft af grundloven blev sat grænser for kongens magt men på den anden side ikke var nogen anden magt til at træde i kongens sted. Resultatet blev at Danmark blev snøret stadig umuligere ind i forpligtelser over for både den ene og den anden stormagt, forpligtelser som viste sig at være gensidigt ophævende hvorfor en egentlig løsning på det sønderjyske spørgsmål aldrig blev til noget. I denne periode virkede N.M. Petersen, og det er ikke for meget at sige at han med sin utrættelige indsats kom til at skabe det skandinavistiske fatamorgana som måske ikke direkte førte til den forfærdelige katastrofe, men måske gjorde at folket gik lige så syngende ud til den som det kom desillusioneret hjem.

1864 var en så kolossal belastning for hele den danske kulturelle offentlighed og for nationen som økonomisk bæredygtig at det tog årtier at genfinde balancen. Den skandinavistiske ide var som politisk tanke stendød efter 1864, og er forblevet det lige siden. Men inden for sprogvidenskaben eksisterer det nordiske stadig som begreb, som forskningsmål og som ramme. N.M. Petersen var dermed ikke bare den første professor i de nordiske sprog af navn, men også af gavn. Tiden er imidlertid inde til at efterse hele den ideologiske konstruktion som Rasmus Rask og hans skolekammerat Niels Matthias Petersen skabte for at finde frem til i hvor høj grad vi kan indfri de krav som begge med rette stillede til sprogvidenskaben: at den ikke bare skulle beskrive, men også forklare. Hvad det skarpe skel mellem nordisk og tysk købte os i ideologisk frisættelse fra at blive opslugt af den tyske nation(alisme), betalte vi måske

ved på den måde at få påtvunget en alt for tyngende bevisbyrde mht. egenart. Ligesom man kan betragte den enorme import af låneord i senmiddelalderen som et gode fordi det har skabt et smidigere og rigere dansk sprog med flere udtryksmuligheder, kan man betragte skellet mellem dansk og tysk som gradueret i stedet for kategorisk, ikke mindst hvis man inddrager dialektologien i sin analyse. Samtidig kan man nu meget nemmere se den ejendommelige ekspropriering af norsk-islandsk fællesgods som det var at udnævne sagaerne til 'vores' fælles litteratur. Måske skabte N.M. Petersen sine smukkeste drømmebilleder i og med oversættelsernes bevidste farvning med islandske ord, billeder vi stadig kan drømme i om den herlige tid da ikke *vores* forfædre og slet ikke *vi*, men *de* levede, dem sagaerne handler om, og som er så grundforskellige fra os at vi netop derfor kan lære noget af dem.

7. N.M. Petersens efterliv i dansk videnskabshistorie

N.M. Petersen har ikke haft den samme bevågenhed som Rasmus Rask. Han er blevet biograferet i de dertil beregnede leksika og optræder i den nordiske kulturelle offentlighed som en af de tidligste nordiske filologer, men oftest er han den flatterende baggrund for beskrivelsen af Rask. I et enkelt tilfælde fik han dog en hovedrolle, og det var netop da den nordiske filologi skulle skrives i mandtal og fejres ved Selskab for Nordisk Filologis 25-års jubilæum i 1937. I den anledning udgav man en slags videnskabshistorisk antologi *Fra Rask til Wimmer*, hvor datidens hovedpersoner havde fået til opgave at fejre fortidens. Her skriver fonetiker og dialektologen Poul Andersen om Rasmus Rask og omtaler også N.M. Petersen. Behandlingen af netop disse to fremkaldte en reaktion fra professoren i almindelig litteraturvidenskab, den flittige anmelder Paul V. Rubow. Da angrebet har andet end videnskabshistorisk interesse skal det kontekstualiseres i det følgende.⁷

Paul V. Rubow havde en fortid som dansk litteraturforsknings ubestridte *Wunderkind*, den fejrede Vilhelm Andersens efterfølger som professor i dansk litteratur allerede som 34-årig i 1930, men i 1933 havde han forladt stillingen til fordel for professoratet i almen litteraturvidenskab. Også på denne baggrund kan man se Rubows angreb på samtidens nordiske filologer som et opgør med danskfaget som institution. Rubow

7. Se også Conrad & Gregersen 1984.

havde selv med bogen om H.C. Andersen introduceret helt nye synspunkter på eventyrdigteren og havde også relativiseret sagaernes karakter som pantet på den fælles nordiske oldtid i en artikel i *Tilskueren* i 1928 – heller ikke det havde gjort ham udpræget populær. Rubow havde i øvrigt, som det fremgår af Annette Lassens artikel, studeret N.M. Petersens sagaoversættelser grundigt i sin bearbejdede prisafhandling *Saga og Pastiche* fra 1923. Han havde også karakteriseret N.M. Petersens litteraturhistorie (i tilslutning til Vilhelm Andersens omtale i hans ditto, Andersen 1924: 478-483) i sin disputats om *Dansk litterær kritik* på baggrund af hans hele indsats (Rubow 1921: 226-233) og havde allerede der anmeldt sine forbehold over for Petersens (og Rasks) tanker om ortografi. Da Rubow i 1937 skrev en mindeartikel om Rasmus Rask i 150-året for hans fødsel indleder han den med følgende advarende fanfare til Rasks fanskare:

Det er en lykke, at Forfængeligheden er overstaaet med den jordiske Tornevandring. For tænk hvilken Tortur det ellers maatte være for de salige Berømtheder at opleve deres Jubilæer! Man kan bare forestille sig Pasteur hyldet som den moderne Epidemiologis Grundlægger. Mon det vilde fornøje ham? Der er ingen Ting saa forskelligt som Opdagelsen af Vakcinen mod Miltbrand og en moderne Autoritet i samme Fag. Eller nu Rasmus Kristian Rask og de femhundrede Professorer og Adjunker, som i hans formodede Fodspor dyrker den sammenlignende Sprogvidenskab. (Rubow 1938: 71)

Sammenligningen er lige så simpel som den er effektiv: Nu har vi bare bogholdere der holder orden i videnskabens store hus, og det er ludkeligt, men dengang hele huset blev bygget, da var der andre boller på suppen, der var visioner og drømme, indsigter og udfald. Så vidt så godt.

Det er imidlertid kun for indledning at regne i forhold til omtalen af *Fra Rask til Wimmer*.

Man kan umulig give Poul Andersen Ret i, at Rasmus Rasks herskende Egenskaber var "hans kritiske Grundighed og Nøjagtighed", "hans Sanddruhed og Klarhed i Tanken" og Hans "Nøgtørhed i Vurderingen". Det kan passe paa en Million Afholdsmænd eller Degne, men det er ikke noget brugbart Signalement paa Rask. Hvis han havde været kritisk grundig, havde han ikke opdaget en ny Verdensdel. Klarhed er ikke

de store Opdageres fornemste Dyd, den plejer først at komme bagefter. Og "nøgttern" er det sidste Ord, man kan bruge om Rask. Man kan sige den Slags Ting om Wimmer, med hvem Historien ender. Hos denne tankefattige, uselvstændige, til Gavns uopfindsomme Middelmaadighed trivedes disse andenklasses Dyder. Men Rask eller N.M. Petersen var synske, dristige og konstruktive Aander. Det kan man imidlertid aldrig faa Besked om i en Videnskabshistorie, der er skrevet saa at sige baglæns, i et forkert Perspektiv.

Ved at forhøje Nullernes Talværdi saaledes fra Kapitel til Kapitel i den i øvrigt saa lærerige Bog, giver dens Forfattere et Indtryk af stigende Dogmatisering. Hvilket Forfald fra N.M. Petersens Sproghistorie til Wimmers triste Afhandlinger! Fra Aar til Aar har Spørgsmaalene tabt deres Mening. Rask og N.M. Petersen kunde endnu spørge om Aarsagerne til det sproglige Sammenbrud, der bevirkede den overordentlige Forandring i Lydsystemet mellem Oldnordisk og Gammeldansk. De gav det ejendommelige Svar, at Aarsagen laa i det gamle Frimandssamfunds Undergang – Bonden der kom under Pисken, Vikingernes Ætlinge, der blev Pøbel. Det var ikke noget taabeligt Svar. Lydforskydning er jo blot et andet Navn paa en temporær Fordærvelse af Udtalen. Den ledsagedes i den danske Middelalder af en umaadelig Optagelse af Fremmedord, et andet Tegn paa, at den sproglige Selvstændighedsfølelse er sluppet. [...] Men den Slags Spørgsmaal og Svar blev i Aarhundredets Løb skudt til Side som "uvidenskabelige". De var uvidenskabelige, fordi de krævede Tænkning. Den snobbete Interesse for Begrebet Videnskab fortrængte den Hengivenhed for Natur og Sandhed, som var de Stores Kendemærke. (Rubow 1938a: 81-82)

Det voldsomme i tonen skyldes ikke mindst at den Wimmer der her omtales med skarp despekt, er den samme Ludvig F.A. Wimmer som samtiden fejrede som den store runolog, fagets grundlægger, videnskabens nestor, forfatteren til den mest anvendte lærebog i oldnordisk.⁸ Det var som at bande i kirken. Når man så trækker det ud, står tilbage at Rubow anklager den moderne sprogvidenskab for ikke at stille årsags-spørgsmål, her præcis det spørgsmål om hvorfor dansk kom til at adskille sig fra dels tysk, dels de andre nordiske sprog i og med de såkaldte svækkelser.

8. Om polemikken mellem Vilhelm Andersen og Rubow netop på baggrund af denne omtale af Wimmer, se Rømhild 1976: 116 f.

Det viste sig snart at Rubow ikke havde ret. Lige i disse år kæmpede nemlig Peter Skautrup med netop de spørgsmål som N.M. Petersen havde formuleret som den første: Hvordan og hvorfor skete det store skift som etablerede dansk i kraft af de to store svækkelser, infortisvækkelsen og klusilsvækkelsen? I 1944 offentliggjorde Peter Skautrup sit svar som på mange måder ligger i forlængelse af Petersens, selv om svaret er det stik modsatte. På grund af den dateringsmetode Skautrup anvender, tidsfæster han de to store svækkelser anderledes end Petersen, og følgerne er at han må appellere til en helt anden socio-historisk forklaring end Petersen:

N.M. Petersens teori kan vi da også helt opgive. Men vi kan heller ikke følge Bredsdorff. De afgørende ændringer hører jo hjemme i en stormagtstid, en tid med store kulturelle fremskridt [en trykfejl rettet]. Og skal man endelig søge efter psykologiske forklaringer, hvad der i sprogets verden kun kan blive gisninger, måtte man da tværtimod snarere forklare de større udsving i styrkeforholdene inden for talens enkelte dele som *en følge af en vis evolutionær kraft, en udløsning af hvilende spænding og fart*, med øget styrke på de stærke led og mindsket accent på de svage. Søger vi efter den inderste årsag, som vi aldrig når til fuld erkendelse af, skal vi heller ikke med Faust blive stående ved "kraften" – den har i sig selv ingen skaberevne, er kun en udløsning af noget som forud var i hvile. Og bag kraften skjuler sig måske også i dette tilfælde *dåden*. (Skautrup 1944 (1976): 87; original kursivering)⁹

Således slutter N.M. Petersens sproghistorie en epoke samtidig med at den danner mønster for de følgende sproghistorier, især Peter Skautrups på alle måder epokeskabende. De fyldige gennemgange af kilderne og den sociologiske betragtningsmåde går igen hos Skautrup som jo ovenikøbet breder sproghistorien ud til at rumme både stil- og prosahistorie og dermed sammenfletter N.M. Petersens to store indsatser. Og det nationale synspunkt er så accepteret at det ikke engang lader sig undersøge,

9. Rubow anmeldte faktisk Skautrups sproghistorie hvor denne teori er udførligere begrundet. Han kommenterer det tilsvarende sted som følger: "Dette forstaar jeg ikke et Ord af. Hvor staar det skrevet, at Folk i Krigs- eller Opgangstider lægger stærkere Tryk paa de stærke Stavelser og svagere paa de svage?" (Rubow 1949: 83).

endsige tænke, at apokopen er kommet så langt vestfra at det overskrider de nuværende landegrænser, nemlig fra England hvor den jo er fuldstændig gennemført.

I forhold til netop den historie danner Paul Diderichsens prosahistorie både en fortsættelse og en skarp modsætning. Diderichsens prosahistorie er et forsøg på at skildre sprogbrugens historie sådan som denne bliver til ved særlige udnyttelser af de muligheder sprogsystemet stiller til rådighed. Det nye og halsbrækkende ved anlægget er at sprogbrugen anbringes som efterdønninger og originale forarbejdnings af europæiske strømninger, dvs. at oversættelse og adaptering af allerede foreliggende mønstre på andre sprog får en helt anden rolle end hos Skautrup.¹⁰ Der er en vis skæbnens ironi i at den første der anvendte netop det greb på de nordiske kronjuveler var Paul V. Rubow, der i en lille artikel i *Tilskueren* omtolkede familiesagaerne, N.M. Petersens nordiske klassik, til at være efterklange af de franske ridderromaner (Rubow 1928 (1936)).

Måske er det her historien om N.M. Petersens direkte efterliv i dansk videnskabshistorie ender, men den egentlig videnskabshistoriske behandling af netop N.M. Petersens idealistiske historisme sker meget senere, nemlig i Paul Diderichsens posthumt udgivne mesterværk *Sprog-syn og sproglig opdragelse* (1968a), hvor N.M. Petersen placeres som nordisk historist med stor betydning for skolens sprogsyn. Her analyseres Petersen med samme skarphed og distance som Paul Diderichsen i det hele taget kunne mobilisere i sit forbilledlige videnskabshistoriske forfatterskab som afslutter hans indsats. Men netop derfor forekommer Petersen som fortid. Måske dog i alt for høj grad.

10. Om forholdet mellem Diderichsens prosahistorie og Peter Skautrups sproghistorie får man god insider-viden ved at læse Thomas Bredsdorffs erindringer fra Diderichsens undervisning (Bredsdorff 2013: 146 ff.). Hvis man derudover vil følge diskussionen mellem Aage Henriksen og Thomas Bredsdorff om vurderingen af Diderichsens indsats i faget dansk og især hans prosahistorie, skal man blot læse det forudgående kapitel.

8. Afrunding

N.M. Petersen fik stor betydning i både samtid og eftertid, så stor betydning at hans betydning slet ikke kan ses, noget han, som nævnt indledningsvis, kun ville have sat pris på. Det skal dog ikke forhindre os i at trække de linjer op som vi skylder ham.

N.M. Petersen populariserede Rasks retskrivningstanker i den lille bog *Kortfattet dansk Retsskrivningslære*, som blev udgivet for arven fra Rask af Selskabet for en forbedret Retsskrivnings Udbredelse i 1837. Dermed lagde Petersen grunden til den retskrivning vi har i dag. Det gjorde han ved at gøre Rasks store *Retsskrivningslære* fra 1826 tilgængelig så den såkaldte Rask-Petersenske retskrivning kunne tages op i højskolerne og gennem dem nå de mange.

N.M. Petersen fik opbygget og organiseret nordisk som fag på Københavns Universitet hvilket skabte dels lærestole dels materiale til den gennemførelse af oldnordisk som fag i skolen der spillede en kolossal rolle i den langsomme overgang fra en latinskole til et moderne gymnasium. Trædesten på denne vej var de forskellige ordninger som placerede oldislandsk som en central del af gymnasielæreruddannelsen og danskfaget som dannelsens bærefag i det gymnasium som blev skabt i 1903.

Og sidst men ikke mindst gennemførte N.M. Petersen sit sprogpoltiske program i en række oversættelser, som har dannet vores billede af sagaernes verden som et helt originalt sammenkog af datidens dansk forstærket med oldislandske gloser på strategiske steder. Det er gjort med så overbevisende kraft og stil at ingen har kunnet vriste sig løs af dem siden. Petersen selv beklagede livet igennem at han ikke var blevet digter, og at grunden var at han ikke havde evnerne til det. Måske var det et af de afgørende punkter hvor han tog fejl. Her lever han stadig iblandt os.

Litteratur

- Andersen, Henning (1980) Summarizing discussion. I Torben Thrane et al. (eds.) *Typology and Genetics of Language* (Travaux du Cercle Linguistique de Copenhague, Vol. XX): 197-210, Copenhagen: The Linguistic Circle of Copenhagen.
- Andersen, Henning (1982) On the Causes of linguistic change (1821) by Jakob Hornemann Bredsdorff. English translation with commentary and an essay on JH Bredsdorff. *Historiographia Linguistica* 9: 1-41.
- Andersen, Vilh. (1924) *Den danske Litteratur i det nittende Aarhundredes første Halvdel*. Kjøbenhavn/ Kristiania/ London/ Berlin: Gyldendal Nordisk Forlag.
- Arentzen, Kristian (1886) *Fra yngre og ældre Dage. Livs-erindringer*. Kjøbenhavn: Otto B. Wroblewskys Forlag.
- Bondesen, N.W.T. (1891) *Små Mindeblade om N.M. Petersen*. København: Otto B. Wroblewskys Forlag.
- Bredsdorff, Jakob Hornemann (1821) Om Aarsagerne til Sprogenes Forandringer. Bredsdorff: *Udvalgte Afhandlinger inden for Sprogvidenskab og Runologi* udgivet af Jørgen Glahder, 1-27. København: Levin & Munksgaards Forlag.
- Bredsdorff, Thomas (2013) *Gør hvad du vil – men sig hvad det er. Erindringer*. København: Gyldendal.
- Conrad, Flemming (1996) *Smagen og det nationale. Studier i dansk litteraturhistorieskrivning 1800-1861*. København: Museum Tusulanums Forlag.
- Conrad, Flemming (2006) *For læg og lærd. Studier i dansk litteraturhistorieskrivning 1862-ca. 1920*. København: Museum Tusulanums Forlag, Københavns Universitet.
- Conrad, Flemming & Frans Gregersen (1984) N.M. Petersen i sprog- og litteraturhistorien. Selskab for nordisk filologi: *årsberetning 1983-84*: 9-19.
- Diderichsen, Paul (1958) Udvikling og struktur i sprogvidenskabens historie. I Diderichsen (1966): 276-307.
- Diderichsen, Paul (1960) *Rasmus Rask og den grammatiske tradition. Studier over vendepunktet i sprogvidenskabens historie*. Historisk-filosofiske Meddelelser udgivet af Det Kongelige Danske Videnskabernes Selskab Bind 38, nr. 2. København: i kommission hos Ejnar Munksgaard.
- Diderichsen, Paul (1966) *Helhed og struktur*. København: Gad.
- Diderichsen, Paul (1968a) *Sprogsyn og sproglig opdragelse*. København: Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck.
- Diderichsen, Paul (1968b) *Dansk prosahistorie I,1*. København: Københavns Universitets Fond til Tilvejebringelse af Læremidler. I kommission hos Gyldendal.
- Glenthøj, Rasmus (2012) *Skilsmissem. Dansk og norsk identitet før og efter 1814*. Odense: Syddansk Universitetsforlag.

- Gregersen, Frans (1987) The Conspiracy against Letters. *Culture and Theory* 2: 80-95. København: Museum Tusulanum Press, optrykt i Gregersen: *Københavnsk Sociolingvistik*, Oslo: Novus, 2009, 33-47.
- Gregersen, Frans (2013a) Introduction to the new edition of Niels Ege's translation of Rasmus Rask's Prize Essay of 1818. I Rasmus Rask: *On the Origin of the Old Nordic Language. Prize Essay 1818, translated into English by Niels Ege*. Amsterdam Classics in Linguistics, Vol. 18. Amsterdam: John Benjamins, *xi-xlvii.
- Gregersen, Frans (2013b) Noter til sprogsynets historie i Danmark fra Rasmus Rask til J. Normann Jørgensen. I Dorthe Duncker, Anne Mette Hansen & Karen Skovgaard-Petersen (red.) *Betydning og forståelse. Festskrift til Hanne Ruus*: 335-350. København: Selskab for Nordisk Filologi.
- Grundtvig, Svend (1870) Forord. *Samlede afhandlinger af N.M. Petersen*. Første Del. København: Forlagt af Samfundet til den Danske Litteraturs Fremme, G.S. Wibes Bogtrykkeri: V-IX.
- Johansson, Lars-Erik (2010a) Svenska språkhistorier – genrekarakteristik och utvecklingsmuligheter. I Kristinn Jóhannesson (red.) *Bo65. Festskrift till Bo Ralph*. Meijerbergs arkiv för svensk ordforskning 39: 60-70.
- Johansson, Lars-Erik (2010b) Den första nordiska språkhistorien. En studie i en genres uppkomst och prototypiska textutformning. I Erik Magnusson & Lena Rogström (red.) *Studier i svensk språkhistoria 10. Språkhistoria – hur och för vem?* Meijerbergs arkiv för svensk ordforskning 36: 153-161.
- Jørgensen, A.D. (1884) *Udsigt over de Danske Rigsarkivers Historie*. København: Bianco Luno.
- Paludan, Julius (1885) *Det høiere Skolevæsen i Danmark, Norge og Sverige*. En sammenlignende historisk Fremstilling, udarbejdet efter Opfordring af Bestyrelsen for det Letterstedtska Fond. Kjøbenhavn: Wilhelm Prior.
- Petersen, Carl S. (1908) *Brevveksling mellem N.M. Petersen og Carl Säve: Et Bidrag til Skandinavismens og den nordiske Filologis Historie*. København: Det Schubothske Forlag.
- Petersen, N. M. (1829) *Det Danske, Norske og Svenske Sprogs Historie under deres Udvikling af Stamsproget*. Første Del. Det danske Sprog. København: Gyldendal, trykt hos Jens Hostrup Schultz.
- Petersen, Niels Matthias (1833) Fortale. *Omrids af Pananalysis eller Verdens Dynamik*, af Augustus Krejdal. Udgivet efter Forfatterens Død. Med en Skizze af hans Levnet, som Fortale, ved N.M. Petersen. København: Det Poppeske Bogtrykkeri, iii-xxix.
- Petersen, Niels Matthias (1834) Fortale. Bidrag til Forfatterens Levnet. *Samlede tildels forhen utrykte Afhandlinger af R.K. Rask. Udgivne efter Forfatterens Død af H.K. Rask. Første del*, København: Trykt i det Poppeske Bogtrykkeri: 1-115.

- Petersen, Niels Matthias (1840-41) Sprogkundskab i Norden. Bemærkninger til nøjere overvejelse. Optrykt i *Samlede afhandlinger af N.M. Petersen, Anden del*. København: Forlagt af Samfundet til den Danske Litteraturs Fremme, G.S. Wibes Bogtrykkeri 1871: 237-321.
- Rask, Rasmus (1818) *Anvisning till Isländskan eller Nordiska Fornspråket*. Från Danskän öfversatt och bearbetat av Författaren. Stockholm: Olof Grahn på Mag:r A. Wiborgs förlag.
- Rask, Rasmus (1826) *Forsøg til en videnskabelig dansk Retskrivningslære med hensyn til Stamsproget og Nabosproget*. København: Popp.
- Rask, Rasmus (1932) Undersøgelse om det gamle Nordiske eller Islandske Sprogs Oprindelse. Optrykt i korrigeret udgave v. Louis Hjelmslev: Rask: *Udvalgte Afhandlinger*, Bind I: 1-328. København: Levin & Munksgaard.
- Rubow, Paul V. (1921) *Dansk litterær kritik i det 19. århundrede indtil 1870*. Fotografisk optryk: København: Munksgaard 1970.
- Rubow, Paul V. (1923) *Saga og Pastiche. Bidrag til dansk Prosaehistorie*. Fotografisk optryk: København: Gyldendal 1968.
- Rubow, Paul V. (1928) De islandske sagaer. Oprindeligt trykt i *Tilskueren* 1928; optrykt i Rubow: *Smaa kritiske Breve*: 7-25. København: Levin & Munksgaard/Ejnar Munksgaard 1936.
- Rubow, Paul V. (1938a) Sprogmand om Sprogmand [anm. af *Fra Rask til Wimmer*]. Optrykt i Rubow: *Epistler*: 78-84. København: Levin & Munksgaard. Ejnar Munksgaard.
- Rubow, Paul V. (1938b) Rasmus Rask 150 Aar. Optrykt i Rubow: *Epistler*: 71-78. København: Levin & Munksgaard. Ejnar Munksgaard.
- Rubow, Paul V. (1949) Ny dansk Sproghistorie [anm. af Skautrup's DSH Bind I]. Optrykt i Rubow: *Sproget og Stilen*: 82-87. København: Ejnar Munksgaard.
- Rubow, Paul V. (1956) N.M. Petersen. Optrykt i Rubow: *Epigonerne, afhandlinger og portrætter*: 82-89. København: Ejnar Munksgaard.
- Rømhild, Lars Peter (1976) *Tradition og fantasi. Kritikhistoriske sonderinger i Paul V. Rubows forfatterskab*. Studier fra Sprog- og Oldtidsforskning Nr. 290. København: G.E.C. Gad.
- Selskab for Nordisk Filologi (udg.) (1937) *Fra Rask til Wimmer. Otte Foredrag om Modersmaalsforskere i det 19. Aarhundrede*. København: Gyldendal.
- Skautrup, Peter (1944) Hvorledes dansken blev til. Optrykt i Skautrup (1976): 85-87.
- Skautrup, Peter (1976) *Dansk sprog og kultur. Udvalgte afhandlinger og artikler 1921-1971*. København: Gyldendal.
- Slottved, Ejvind (1978) *Lærestole og lærere ved Københavns Universitet 1537-1977*. København: Samfundet for dansk Genealogi og Personalhistorie.

Vammen, Hans (2011) *Den tomme stat. Angst og ansvar i dansk politik 1848-1864*.
København: Museum Tusulanums Forlag.

Figur 1. N.M. Petersens slipsenål er gået i arv siden han selv havde den, til en række professorer i nordisk og/eller dansk. Den første efter N.M. Petersen selv var Verner Dahlerup. Efter ham har Johs. Brøndum-Nielsen ejet det enkle smykke og efter ham igen hans elev Poul Lindegård Hjorth og sidst Iver Kjær. Slipsenålen er nu i Frans Gregersens eje, men vil blive givet videre. Som man kan se ved at sammenligne listen over ejermænd med listen over professorer på modstående side, har ikke alle N.M. Petersens efterfølgere haft slipsenålen, og ikke alle der har haft den, har været N.M. Petersens efterfølgere som professorer i dansk. Efterfølgere er vi jo alle.

N.M. Petersens professorat

I Ejvind Slottved: *Lærestole og lærere ved Københavns Universitet 1537-1977*, Samfundet for dansk Genealogi og Personhistorie 1978: 167 er professoratet rubriceret som D 56: Lærestol i de nordiske sprog. Det er et ordinært professorat oprettet ved Normalreglement 1844. Dets indehavere opregnes således:

1. Niels Matthias Petersen

udnævnt 28.3.1845 (Årb. 1845 s. 23); død i embedet 11.5.1862.

2. Konrad Gislason

tiltrådt 23.6.1862 (Årb. 1857-63 s. 161); afsked efter ansøgning 31.8.1886 (Årb. 1885/86 s. 195).

3. Ludvig Frands Adalbert Wimmer

tiltrådt 1.9.1886 (Årb. 1885/86 s. 105); afsked efter ansøgning 1.9.1910 (Årb. 1909/10 s. 1127).

4. Karl Verner Hornemann Dahlerup

tiltrådt 17.2.1911 (Årb. 1910/11 s. 16, jf. s. 30-36); afsked pga. svagelighed 1.9.1926 (Årb. 1925/26 s. 20).

5. Johannes Brøndum-Nielsen

konstitueret 1.4.1926, udnævnt 1.9.1926 (Årb. 1925/26 s. 20); afsked pga. alder 31.1.1952 (Årb. 1948-53 s. 208).

6. Kristian Hald

tiltrådt efter professorskonkurrence 1.1.1953 (Årb. 1948-53 s. 208); afsked pga. alder 30.9.1974 (Årb. 1974/75 s. 80).

7. Karl Martin Nielsen

tiltrådt (opterer fra professoratet i Dansk sprog (Slottved D 115, s. 184)) 1.1.1975 (Årb. 1974/75 s. 80); afsked pga. alder 31.8.1977.

Lærestolens sidste indehaver fik Slottved ikke med. Det var:

8. Poul Valdemar Lindegård Hjorth

tiltrådt 1.8.1978 (Årb. 1978 s. 38); afsked efter ansøgning 1.7.1992.

De Tre
Ved Rasks Død

I Tidens aarle Morgen fødtes de,
i Ungdoms Uskyld saaes de sammen leve;
og om end Rummet fjerned vidt de Tre,
i Tiden uforandret eet de bleve.

Men Fantasmus, for mild og høj for Jord,
første hæved sig paa støvfri Æthervinge;
til Lysets Blaa, sit rette Hjem, han foer,
og Engle høre nu hans Orgel klinge.

Krejdal

Og for at aabne Sandheds lukte Grav
i Grublen Nat og Dag Forstanden leved,
sig selv opofrende, til Hjertets tav,
og Lys, saa var han, op til Lyset svæved.

Rask

Nu Følelsen forladt og ene gaaer,
af Længsel mat den sukker sig tildøde,
og faaer ej Lise før paa ny i Vaar
de atter salige hverandre møde.

Thi samles ville de igjen, saa vist
som Aander evig mod sit Udspring hige,
og hvad her adskilt gik, skal vorde hist
een Genius i Himlens lyse Rige.

Ved Rasks død i 1832 skrev N.M. Petersen et digt om de tre skolekammerater Augustus Krejdal, Rasmus Rask og N.M. Petersen (se s. 11 i Frans Gregersens artikel). Digtet er offentliggjort i Paul Diderichsens bog om Rask, *Rasmus Rask og den grammatiske tradition* fra 1960, s. 219 f., hvorfra det optrykkes her. Det er et smukt bevis på N.M. Petersens livslange tilknytning til en gruppe der blev grundlagt i skoletiden.